

'Straatcultuur – Effectieve aanpak van jeugdgroepen' – een kritische blik

Smelt, P., Habchi, R., van der Wal, W., & Dekker, D. (2010) •

Swp Uitgeverij B.V.

Kelly Neyens •

Het boek *Straatcultuur – Effectieve aanpak van jeugdgroepen* is geschreven door Patrick Smelt in samenwerking met Rachid Habchi, Davey Dekker en Winny van der Wal. Smelt werkte als jongerenwerker en vervolgens als politieagent en kwam hierdoor veel in contact met hangjongeren en jeugdgroepen. Als wijkagent ziet hij het als een uitdaging om toenadering te zoeken tot jongeren die veel afstand bewaren van politie en/of jongerenwerkers. Smelt is ook verschillende jaren begeleider geweest van een jongerenteam en van Werk Ervaring Plekken in Utrecht waar hij jongeren coachte.

Zelf heb ik intussen een zestiental jaar ervaring in het residentieel en ambulant, therapeutisch werken met jongeren die normoverschrijdend, agressief of delinquent gedrag stellen. Via mijn intensieve, individuele contacten met jongeren en door vaak met hen op pad te gaan, heb ik, rechtstreeks en onrechtstreeks, een inkijk gekregen in hun functioneren binnen vriendengroepen. Mijn nieuwsgierigheid werd dus geprikkeld door de vraag om een recensie te schrijven over dit boek.

Het boek is opgebouwd uit elf, eerder korte, hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk worden concepten uitgelegd die kenmerkend zijn voor de straatcultuur

-
- Klinisch psycholoog en systeemtheoretisch psychotherapeut, werkzaam in Gemeenschapsinstelling De Kempen, gesloten campus De Hutten. Freelance trainer aan de Interactie-Academie.
E-mail: neyenskelly@hotmail.com

en die verderop in het boek vaker aan bod komen om bepaalde methodieken of plannen van aanpak uit te leggen. Belangrijke concepten zijn straatimago (de reputatie van de professional bij de jongerengroepen), straatscan (een beeld van de samenstelling, dynamiek en omgangsvormen binnen jeugdgroepen) en straatspelletjes (contactmomenten waarbij de jeugdgroep de regie vormt en die gericht zijn op het uit balans brengen van de professional).

In het tweede en derde hoofdstuk wordt er uitgebreider stilgestaan bij de verschillende soorten jeugdgroepen en de samenstelling van deze groepen, die schematisch worden weergegeven. Er wordt kort omschreven wat de doelstelling is van het aanpakken van jeugdgroepen. Ik was benieuwd naar de visie van de auteurs hierop, maar ik bleef wat op mijn honger zitten. Er werd alleen benoemd dat het belangrijk is om, in overeenstemming met de verschillende samenwerkingspartners, een doel voorop te stellen, waarbij slechts een summiere opsomming volgde van enkele mogelijke doelstellingen: groepsverandering, de groep ‘pellen’ of de groep van een locatie verwijderen. In het boek wordt verder niet duidelijk of uitgebreider omschreven vanuit welke doelstelling ze jeugdgroepen willen aanpakken. Het is echter goed denkbaar dat professionals voorafgaand wel graag een duidelijk omlijnde doelstelling voor ogen hebben die concreter beschrijft waarom ze een jeugdgroep moeten aanpakken. Is het de bedoeling om een jeugdgroep te ontbinden omdat ze crimineel gedrag stellen of omdat een bepaalde buurt (of meerdere buurten) last ervaren van deze groep? Is er bezorgdheid over de veiligheid van de leden van deze groep? Kan het een doelstelling zijn om een groep hangjongeren te activeren en in te zetten in de bestaande jeugdwerking? Kortom, volgens mij kunnen er uiteenlopende doelstellingen zijn en is het belangrijk om hierin naar afstemming en eenduidigheid te streven. Vanuit systemisch oogpunt is het jammer om vast te stellen dat de auteurs beschrijven dat professionals bepalen wat de doelstelling is voor het aanpakken van een jeugdgroep en hierin geen afstemming wordt gezocht met de jeugdgroep zelf. Samen met de jeugdgroep op zoek gaan naar een gezamenlijke doelstelling zou een interessante en misschien meer efficiënte piste zijn. Op deze manier vergroot je automatisch de dialoog met de jeugdgroep, leer je deze beter kennen, kan je op zoek gaan naar gemeenschappelijke doelstellingen of compromissen en maak je de jeugdgroep mede-eigenaar van een veranderingsproces.

In het vierde en vijfde hoofdstuk wordt de eigenlijke aanpak van jeugdgroepen concreter beschreven in een vierstappenplan of bejegeningprofiel. In de eerste stap, 'rekening houden met de indeling van de groep', is het de bedoeling om de jeugdgroep schematisch onder te verdelen in een negatief, positief en meelopend deel. Vervolgens neem je de jeugdgroep die je wil aanpakken in gedachten en schrijf namen bij de verschillende delen. Bij stap 2, 'gebruikmaken van de groepswerking', bepaal je de invloed die genoemde jongeren in de verschillende delen hebben en met dit in je achterhoofd spreek je de groep aan. Je zorgt er hierbij voor dat je de positieve figuren opzoekt. Als je te maken krijgt met een negatief kopstuk, zorg je in stap 3 ervoor dat deze buitenspel wordt gezet, door hem bijvoorbeeld te beletten om straatspelletjes te spelen of door hem tijdelijk uit de groep te zetten. Ten slotte lever je maatwerk ('stap 4') en spreek je de jongeren, die een negatieve invloed uitoefenen op de groep, gericht aan. De auteurs raden aan om een brief te bezorgen aan de 'negatieve leden' waarin ze hen op de hoogte brengen van het feit dat overlastgevend gedrag bekeurd zal worden. 'Positieve leden' of 'meelopers' laat je met rust. De auteurs gaan ervan uit dat deze brief negatieve leden aan het denken zal zetten en misschien hun gedrag zal doen veranderen en een afschrikkend effect zal hebben op de overige groepsleden.

Kortom, de auteurs beschrijven in beide hoofdstukken hoe de professionals vanuit beeldvorming (zicht op samenstelling van de groep) en gebruik makend van groepswerking, het negatieve kopstuk buitenspel moeten zetten en maatwerk moeten leveren in het aanpakken van de groep. Ze leggen hierbij de nadruk op het belang van MES-factoren en wijden hier vervolgens nog een apart hoofdstuk aan (hoofdstuk 6).

MES-factoren is de verzamelnaam voor monitor, emotie en straatspel. 'Monitor' verwijst naar het gegeven dat jeugdgroepen continu in verandering zijn en dat je als professional je steeds bewust moet zijn van deze veranderingen. Je wordt verwacht om bewegingen van jongeren van het ene naar het andere deel van de groep goed te monitoren. De factor 'emotie' duidt op het gegeven dat jeugdgroepen de bedoeling hebben om, aan de hand van hun straatspel, professionals emotioneel te raken. De auteurs roepen op om hier een tactische aanpak te bedenken en het straatspel te tackelen. De factor 'straatspel' verwijst naar de opdracht voor professionals om een straatspel om te zetten

in een kans. Zonder hier verdere, structurele richtlijnen over te geven, zien de auteurs het als een opdracht voor de professionals om te voorkomen zelf slachtoffer te worden van een straatspel en als het ware een eigen straatspel te creëren. Ter illustratie beschrijven ze een voorbeeld van het inzetten van een ‘lokagent’.

De wijze waarop je in contact gaat met jongeren(groepen) maakt onderwerp uit van hoofdstuk 7. Ondanks het feit dat in de rest van het boek nauwelijks wordt gesproken over inspraak van de jongeren, in hoofdstuk 8 vertellen de auteurs kort dat het belangrijk is om, bij het opstellen van een beleid rond aanpak van jeugdgroepen, de stem van de jongeren hierin een rol te laten spelen. Een overzicht van soorten hangplekken komt vervolgens aan bod in hoofdstuk 9.

De auteurs vervolledigen hun boekje met tien tips voor het omgaan met jeugdgroepen (hoofdstuk 10) en een alfabetische woordenlijst straattaal (hoofdstuk 11). Dit laatste trok mijn aandacht omdat ik dergelijke woordenlijst nooit eerder had gezien. Het boek werd geschreven door Nederlandse auteurs dus dit maakt de woordenlijst moeilijker toepasbaar in België. En straattaal is zo sterk aan verandering onderhevig dat ik de zinvolheid van dergelijke woordenlijst wel in vraag durf te stellen.

Bij aanvang van het boek maken de auteurs duidelijk dat het belangrijk is om straatcultuur niet alleen te bekijken vanuit het referentiekader van de professional, maar ook vanuit het referentiekader van de jongeren. Deze boodschap, waar de auteurs geregeld op terugkomen in het boekje, lijkt me een zeer zinvolle, systemische insteek. Om jeugdgroepen aan te pakken is het van belang om toenadering te zoeken tot deze groepen en om vervolgens met hen in dialoog te gaan. Om een constructieve dialoog op gang te brengen, denk ik inderdaad dat het noodzakelijk is om zicht te krijgen op elkaars referentiekaders en met elkaar te spreken over wederzijdse invloed.

Tijdens het lezen van de opvattingen van de auteurs, de methodische kaders en concrete voorstellen rond plannen van aanpak, lijken ze deze systemische insteek uit het oog verloren te zijn. Zo zijn er in het boek weinig theoretische onderbouwing en methodische leidraden terug te vinden gericht op het op-

bouwen en onderhouden van een communicatie of dialoog tussen professionals en jongeren(groepen). Het valt ook op dat de auteurs een lineaire manier van denken hanteren. Het boekje is doorspekt met 'als-dan-redeneringen'. Een voorbeeld: ALS een agent een overtreding van een jongere door de vingers ziet, DAN zal de jongere een volgende bekeuring door deze agent gemakkelijker aannemen. Ik kan me voorstellen dat dit in sommige gevallen zo werkt, maar het gedrag van de agent kan bij de jongere ook andere effecten veroorzaken. Het zou kunnen dat de jongere de agent niet meer betrouwbaar of consequent vindt en zich zeer achterdochtig of wantrouwig gaat opstellen bij een volgende bekeuring. Een andere mogelijkheid is dat de jongere, bijvoorbeeld door zijn positie in de groep, absoluut niet bevoorrecht wil worden door een agent, integendeel. Kortom, hoe de jongere een interventie van een professional beleeft, heeft met veel verschillende factoren te maken. Het effect van een interventie op een jongere kan op zijn beurt zorgen voor diverse effecten in de jeugdgroep. Het viel me op dat de auteurs vaak voorafgaande invullingen lijken te maken over het effect van een interventie. Zo geven ze aan dat jongeren zich vaak bang voelen op het moment dat ze onderzocht worden door de politie. Het effect van het aanspreken van een groep door middel van een brief, is een ander voorbeeld. De auteurs gaan ervan uit dat er, binnen de jeugdgroep, een open en eerlijke communicatie is over de inhoud van de brief met een positief effect tot gevolg. Maar ik denk dat het belangrijk is om dit af te toetsen en te beseffen dat effecten zeer verschillend en uiteenlopend kunnen zijn.

Wanneer we werken vanuit een systemisch kader, maken we een fundamenteel onderscheid tussen bedoelingen en effecten. Dit wil zeggen dat we ervan uitgaan dat iemands intentie anders geïnterpreteerd of beleefd kan worden door de andere persoon. In het beschrijven van de interventies lijken de auteurs ervan uit te gaan dat de bedoeling van hun interventie altijd samenvalt met het effect ervan, zoals in het voorbeeld van de brief. Dit is, volgens mij, een misvatting. Ondanks het feit dat de professionals ongetwijfeld goede bedoelingen hebben met jeugdgroepen, wordt het effect van hun interventies door veel meer andere factoren bepaald dan louter hun bedoeling. De werkrelatie of het contact tussen jongere(n) en professional zal onder andere van invloed zijn op de werkzaamheid van een interventie. Als dit contact louter negatief of conflictueus van aard is, is de kans groot dat interventies geen of een ongewenst effect hebben. Vooraleer te kunnen spreken over 'aanpakken' van

jeugdgroepen, denk ik dat het thema ‘contact maken met jeugdgroepen’ eerst apart aandacht behoeft (Neyens, 2017). Ook is het belangrijk om te beseffen dat er heel wat factoren zijn waar de professional geen aandeel in heeft en die toch een bepalende rol spelen in het effect van een interventie. De onderlinge communicatie in een jeugdgroep is hiervan een eerste voorbeeld. Verschillende leden van een jeugdgroep communiceren veel met elkaar, zowel verbaal als non-verbaal, zowel fysiek als via sociale media. Het is een illusie om te denken dat je hier, als professional, vat op zou hebben. Een tweede voorbeeld betreft de achtergrond en bijhorende ervaringen van (leden van) de jeugdgroep. Hebben de groepsleden al eerdere positieve of negatieve ervaringen met politie gehad? Of welke voorgaande ervaringen heeft de leider van de groep al opgedaan? Uit wat voor ‘nest’ komen de leden van de groep? Zijn ze autoritair opgevoed en willen ze zich hier tegen verzetten? In welke mate zijn ze beïnvloedbaar? Bestaat er de mogelijkheid dat bepaalde interventies vroeger opgelopen trauma’s triggeren (bijvoorbeeld aanraking)? Hoe staan de ouders van deze jongeren tegenover de jeugdgroepen of tegenover politiediensten? Talrijke vragen kunnen van betekenis zijn. Ook de invloed van het maatschappelijk perspectief mogen we niet uit het oog verliezen. Wat bedoelen de auteurs als ze spreken over het ‘aanpakken’ van jeugdgroepen? Speelt het men-denken hierin een rol? Hoe kijkt de publieke opinie naar jeugdgroepen en naar mogelijke interventies bij deze groepen? Ik denk dat het belangrijk is om de invloed van het maatschappelijk perspectief te beseffen en hier deels rekening mee te houden, zonder hier als professional volledig mee samen te vallen.

Kortom, de bedoeling van de interventies van de professional valt dus zeker niet altijd samen met het effect van deze interventies. Zowel de werkrelatie tussen de professional en (leden van) de jeugdgroep, de referentiekaders van de leden van de groep (in de meest brede betekenis van het woord) en het maatschappelijk perspectief zijn van invloed.

Dezelfde redenering geldt wat betreft de bedoeling van de jeugdgroep en het effect ervan op de professional. De manier waarop het gedrag of de houding van de groep overkomt op de professional wordt ook bepaald door talloze factoren. Is de professional een hulpverlener of een agent? Heeft de professional al voorgaande, positieve of negatieve, ervaringen met jeugdgroepen? Welke boodschappen of signalen krijgt de professional vanuit zijn eigen net-

werk over jeugdgroepen die overlast veroorzaken? Wat is de invloed van de werkgorganisatie van de professional op zijn houding tegenover jeugdgroepen? Ook hier is het maatschappelijk perspectief van invloed. De betekenis die de professional verleent aan het gedrag van een groep zal dan ook deels bepaald worden door hoe de publieke opinie denkt en spreekt over jeugdgroepen.

Het boek is geschreven als hulpmiddel voor professionals die instaan voor de aanpak van jeugdgroepen. Aan de slag gaan met jeugdgroepen is een complex gegeven waarbij talrijke factoren van invloed zijn, zowel vanuit het perspectief van de groepen als vanuit het perspectief van de professionals. De complexiteit die dit met zich meebrengt, vindt volgens mij veel te weinig weerslag in het boek.

Literatuur

Neyens, K. (2017). Van weerstand naar werkrelatie. Contact maken met forensische jongeren. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 35(2), 155–171.

